

законы правописания (“альб-де-дессерт”), прибегая к французским заимствованиям (“тоскующие шатены”), В. Ерофеев создает образ рассказчика, говорящего языком классической русской литературы XIX в. в 70-е гг. XX в. Это “маленький” человек, деклассированный элемент, живущий в парадигме классической литературы. Обыгрывая пропагандистские штампы, автор актуализирует образ “маленького” человека советской эпохи. Советскому размаху противопоставляется мелкотравчатое малодушие, и автор подчеркнуто находится в лагере малодушных. И это не конформизм, а наоборот, нонконформизм. В советскую эпоху были подлинные романтики и строители, а были псевдоромантики и псевдостроители, так называемые “примазавшиеся”, которые использовали риторику великих свершений, но преследовали при этом свои материальные интересы. Венечка же от риторики отказывается. Он противопоставляет ей свое искреннее “малодушие”. И это противопоставление сродни пушкинскому последним лет, когда грешная, но живая жизнь противопоставлялась каменному совершенству (“Моцарт и Сальери”). Камень убивал жизнь, но только в этой действительности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кожевникова О. С. О соотношении понятий “контраст” и “противоречие” в исследованиях по стилистике // Вестник КрасГУ. Серия “Гуманитарные науки”. – 2006. – № 3/2. – С. 204-206.
2. Культура русской речи : энциклопедический словарь-справочник / под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева и др. – М. : Флинта; Наука, 2003. – 840 с.
3. Стилистический контраст // Стилистический энциклопедический словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://stylistics.academic.ru/200/Стилистический_контраст
4. Стилистическое задание // Стилистический энциклопедический словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://stylistics.academic.ru/202/Стилистическое_задание
5. Липовецкий М. Н. Русский постмодернизм. (Очерки исторической поэтики) : монография / Марк Липовецкий. – Екатеринбург : Издательство УГПУ, 1997. – 317 с.
6. Липовецкий М. Кто убил Венечку Ерофеева? Трансцендентальное как проблема / Липовецкий М. Паралогии: трансформации (пост)модернистского дискурса в русской культуре 1920–2000-х годов / Марк Липовецкий. – М. : НЛЮ, 2008. – С. 285-325.
7. Власов В. Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства : в 10 т. / Виктор Георгиевич Власов. – СПб. : Азбука-классика, 2004–2009. – Т. 6. – 591 с.
8. Ерофеев В. В. Москва – Петушки / Венедикт Васильевич Ерофеев. – М. : Захаров, 2007. – 192 с.
9. Гоголь Н. В. Повести / Николай Васильевич Гоголь. – М. : Художественная литература, 1984. – 368 с.
10. Павлович Н. В. Сила и сложность семантического противоречия в оксюмороне // Проблемы структурной лингвистики. Ежегодник. – М. : Наука, 1979. – С. 231-244.

УДК 821.161.2 – 32.09:94

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІСТОРІЇ В ПОВІСТІ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА “ТУК-ТУК...”

Дмитренко А. В., аспірант

Запорізький національний університет

Статтю присвячено проблемі художньої інтерпретації історії в повісті Б. Антоненка-Давидовича “Тук-тук...”. Акцентується увага на соціальній змістовності твору та особливостях характеротворення персонажів, зокрема, глибокому психологізмові.

Ключові слова: персонаж, повість, психологізм, соціальний зміст, художня інтерпретація.

Дмитренко А. В. ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ИСТОРИИ В ПОВЕСТИ Б. АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧА “ТУК-ТУК...” / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена проблеме художественной интерпретации истории в повести Б. Антоненко-Давидовича “Тук-тук...”. Акцентируется внимание на социальной содержательности произведения и особенностях характерообразования персонажей, в частности, глубоком психологизме.

Ключевые слова: персонаж, повесть, психологизм, социальное содержание, художественная интерпретация.

Dmitrenko A. V. ART INTERPRETATION OF HISTORY IN A NOVEL OF B. ANTONENKO-DAVIDOVICH "TOUK-TOUK..." / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article is dedicated to a problem of an art interpretation of history in a novel of B. Antonenko-Davidovich "Touk-Touk..." Attention is accented on a social content of the composition and specific features of a character creation of characters – on a deep psychologism.

Key words: art interpretation, character, novel, psychologism, social content.

Б. Антоненко-Давидович – письменник, органічно пов'язаний з українською національною історією й культурою. На нашу думку, його життя та творчість припадає на один із найскладніших та найтрагічніших відрізків історії як нашої держави, так і всього людства: I Світова війна, революція, громадянська війна, панування сталінського режиму з його жахливими реаліями – голодомором та масовими репресіями, II Світова війна, Велика Вітчизняна війна, тому й не дивно, що переважна більшість творів митця має історичне підґрунтя: в одних історія – це тло, на якому розгортаються події, в інших – ключ для розкриття внутрішнього світу персонажів, ще в інших – причина дій і вчинків його героїв.

У цій статті нашу увагу привернула перша соціальна за змістом повість Б. Антоненка-Давидовича під назвою "Тук-тук...", яка була написана в 1926 р., коли розвіявся міф про революцію як шлях до світлого майбутнього, до свободи, до рівності, коли стало зрозуміло, що за промовистими гаслами приховувався тоталітаризм та деспотизм.

Аналізований твір ще не був конкретним об'єктом уваги літературознавців, тому підкреслюємо актуальність дослідження, яка полягає в тому, що вперше критично інтерпретується означена в назві статті повість, у якій письменник прагнув художньо дослідити вплив революційних перетворень на долі людей, передусім – нечиновних, рядових, "простих", і їхніми очима ближче придивитися до загадкових людей у "шкурятянках" – більшовиків [2, с. 17].

У центрі оповіді Василь Григорович Гусятинський – син священика, телеграфіст із 32-річним стажем роботи, який через епідемію тифу втратив дружину й залишився з двома дорослими, але ще соціально невизначеними дітьми. Здавалося, його життєвий ритм був таким же, як і в більшості пересічних громадян, – сімейні проблеми, хатні клопоти, стабільне місце роботи, до якого звик і не хотілося нічого змінювати. Та ця формула ненароком руйнує революція, точніше її наслідки: спочатку Василь Григорович втрачає будь-яку надію на ювілей і пенсію, потім змінили добре знаний ним телеграфний апарат "Морзе" на ненависний новий "Клопфер", якого він не зміг вивчити, за що його під приводом "скорочення" штатів звільняють з роботи: "А все перевернула революція – пропало триста карбованців у ощадниці, і стало ясно, що не будуть давати пенсії. Життя запшонилося, запаперилося й розклалося на класи, категорії, пайки" [1, с. 241].

Це все призводить до того, що чоловік усвідомлює свою мізерність і непотрібність для "оновленого" суспільства, він не зумів поєднати психологічну проблему власного "я" з революцією, розгубився, вступив у непримиренний конфлікт із новим життям, із новою добою [2, с. 17]: "Не стало кошиків, яблук, не стало самої Катерини Сидорівни. Тепер збільшили вже платню..., життя увійшло в нові береги..." [1, с. 242].

Потерпаючи від нової дійсності, Василь Григорович все більше починає заглиблюватись у свій внутрішній світ, аналізує власне життя з висоти прожитих років, саморефлексує, все частіше згадує моменти дитинства, юності: "Як від чистого прозорого плеса відбилось Василю Григоровичу його дитинство, потім майнула школа, початок служби... Це його молодість, коли хотілося чомусь Волги, народу волі й конституції" [1, с. 240-241]. Для телеграфіста згадки про минуле – як ковток свіжого повітря, спогади – це єдине, що залишилося у свідомості персонажа, до чого не торкнулася рука революції: "... перед Василем Григоровичем уставав його власний загублений рай, далека барвіста, запашна Вербівка й молоді роки під батьківським дахом попівського дому" [1, с. 217].

Відсутність змоги порозумітися з реальністю, відчуття страху звільнення з роботи, постійні переживання за дітей доводять Василя Григоровича до межі нервового зриву, він у найменшій дрібниці вбачає щось недобре та лихе. Слід згадати епізод, коли "невідомий" просить телеграфіста заповнити анкету, яка в повісті виступає художньою деталлю, що допомагає розкрити душевні переживання та страхи Василя Григоровича. Для нього це не просто звичайний клаптик паперу, а справжній монстр, "бездушний слідчий з двома питливими очима-голками, перед яким нічого не сховати": "Анкета, мов жива істота, дивилась мимо Василя Григоровича на стелю, така ж холодна, кабінетна й дужа... ..анкета завжди загадково посміхається з нього... І Василь Григорович не може більше витримати – він з пошаною бере цього маленького паперового деспота, якому мусить одкрити свою душу..." [1, с. 237]. Найстрашнішим для головного персонажа було питання про його соціальне походження, оскільки Гусятинський був сином священика, а, як відомо, релігія й більшовизм несумісні: "Анкета, прищулившись по-ленінському око, мов знаючи заздалегідь, яке це справить враження, запитала: "Ваше соціальне походження?" У цих словах сховалася її непереможна сила, але це було разом і єдине місце на всьому життєвому шляху й сумлінні Василя Григоровича, де він почував, що не все в нього гаразд, почував себе перед кимось

винним, знав, що виповзає наверх сама що ні є контрреволюція, дурман, опіум, темрява, але цьому лихові він не міг зарадити..." [1, с. 238]. У цих рядках відчуваються докори сумління не через якийсь скоєний злочин, а через те, що батько був священником, і це було чорною плямою в біографії головного персонажа, за що у 20–30 рр. ХХ ст. він міг поплатитися не тільки робочим місцем, а й власною свободою, чи то й життям: "Оце "священик" лягло чорним докором на білій анкеті й заповонило все попереднє й дальніше. Василь Григорович аж жажнувся чіткості й розміру своїх літер; здавалось, вони закричать зараз на все горло вищиреним ротом: "Син священника, священника! Попович! Ага!.." і понесуть що прокляту звістку до кімнати місцкому..." [1, с. 239].

На нашу думку, наведені уривки підкреслюють одну з особливостей тогочасної доби, коли людське життя вимірювалося питанням в анкеті, яке містило в собі певну провокацію, і якщо відповідь не буде задовольняти ідей режиму, то тавро "ворог народу" тобі забезпечене, тому слід було свідомо відмовлятися від власного минулого, відкрестися від батька, придушувати у свідомості солодкі спогади дитинства й пристосовуватися до нового устрою, оскільки, як зазначалося вище, померла дружина, на плечах дорослі, але соціально невизначені діти, та ймовірно звільнення з роботи.

Тут доречно було б зупинитися на стосунках Василя Григоровича зі своїми дітьми – сином Сашею та донькою Наташею, яких він, звичайно, дуже любив, уболював за їхню долю, але не мав жодного впливу й підтримки: "З Сашею Василеві Григоровичу немає ради. Саша два роки вже не вчиться. Раніш він продавав цигарки на вулиці, а тепер не можна: патент і міліція; Саша збирає чужоземні марки й невідомо на які гроші щотижня ходить до цирку" [1, с. 243]. Гусятинський, як і будь-який інший нормальний батько, хотів, щоб син зайняв не просто якусь, а вагому нішу в соціумі, тому прагнув Сашу бачити в комсомолі, та втілити це в життя знову заважала суворя постреволуційна реальність: він звичайний телеграфіст, а його син – колишній продавець цигарок без освіти: "Сашу треба віддати до комсомолу. – Проте ця думка зараз же притупилася і вкрилася іржею: – Але як це зробити? Чи ж приймуть?.." (Скрізь треба анкети й "Ваше соціальне походження")" [1, с. 244].

Подібна ситуація була й з донькою, автор не подає розгорнутих фактів з її біографії, лише вказує на окремі риси характеру, вдачі та зовнішності: "З того часу, як Наташа зробила собі другий аборт, Василь Григорович наче боїться її нервового голосу, але разом і хоче його чути. В рисах Наташиного обличчя – молода Катерина Сидорівна і короткий змах далекої молодості..." [1, с. 244].

Поряд з образом Наташі постає образ її хлопця Трохима Загорулька, який був представником більшовизму, саме його звинувачує Василь Григорович у тому, що вже двічі він не став дідусем. Б. Антоненко-Давидович змалював Загорулька як черству, безкультурну, невиховану людину, яка дозволяє собі в домі Наташі грубіянити батькові, називаючи його "папаша", поводити себе зверхньо та вульгарно: "Загорулько незграбно і ніби стомлено розвалився на старій канапці, перекинувши ногу за ногу, і, не встаючи, привітався: – Здорові, папаша! Ну, як там?" [1, с. 249]. Усім еством Василь Григорович ненавидить Трохима і як коханого Наташі, і як представника комунізму, його присутність у домі викликає злість і обурення: "Цей комуністська нещасний чи навіть кандидат на комуністи..., що служить за начальника залізничної варти, це він винний у тому, що Василь Григорович мусить хвилюватись за Наташу. Безперечно, останній аборт від нього" [1, с. 247]. Але в цю ж хвилину Гусятинський відчуває і повне безсилля своєї злості, бо колесо з такими загорульками вже запущено і буде безжално давити все, що потрапляє йому на шляху, тільки б виконати плани: "І цей Загорулько, один із тих, що – "негайно виконати", – зможе, так-так! Безперечно зможе: не два аборти Наташа зробить, а чотири, п'ять, вісім, поки не скаже товариш Загорулько: "Вопрос ісчерпан". А коли б Наташа й породила від нього, то все одно: буде – молодий ленінець, жовтень, піонер, тільки не звичайна, хрещена дитина" [1, с. 248].

На жаль, ці думки може почути лише його свідомість, оскільки й заради доньки, й заради власного спокою говорити вголос цього не можна. Василь Григорович відчуває свою нікчемність і неспроможність хоч щось змінити: "... злостився на весь той новий, але такий чужий йому світ, що перевернув шкереберть усе дотеперішнє його життя, звів нанівець його як батька, зробив із Наташі (хоч і непартійна) "товаришку Наташу", а із Саші – звичайного пацана..." [1, с. 247].

Усіх подібних до Загорулька – більшовиків – автор називає "шкуратяною рукою" і устами Василя Григоровича дає їм свою характеристику й висловлює власне ставлення, і глибокий осуд їхньої діяльності: "І Загорулько, і всі ті розхристані, одчаяні люди, для яких немає минулого, зможуть дійти всього... Вони зруйнували все і відбудовують по-своєму. Вони зневажали Бога, і Бог мовчить. Мовчить увесь світ, бо на версі стоїть розхристаний, непереможний більшовик. Він зможе взяти Бога за бороду! Зможе..." [1, с. 253].

Василь Григорович не міг змиритися, він інтуїтивно, всім нутром відчуває, що ця "шкуратяна рука загнула телеграф, все життя і тільки він ще якось борсається між пальцями". У безсилій злості він розпачливо думає про "одчайдушних напівказкових людей, що однією рукою перевернули світ", –

більшовиків і доходить висновку: “Вони зможуть усе. Це справжні чорти. Вони мудрі, хитрі й непереможні, як сам сатана!..” [1, с. 253].

Отже, нова всеруйнуюча і незборима сила, що, ніби вихор, увірвалася в тихе життя Гусятинського в образі “непереможного більшовика”, виявилася для нього далекою, чужою і незбагненою: “Треба втекти від людей, від їхніх свят, революцій, вимог... Треба вислизнути від їх запитливих, підозрілих очей. Треба, щоб ніхто не помічав і не чув. Треба...” [1, с. 277].

Л. Бойко у вступній статті до збірки Б. Антоненка-Давидовича стверджує, що відчувши себе безпорадним і неспроможним своєю класово-психологічною інерцією протистояти бурхливо-активній силі більшовиків, Гусятинський пішов із життя [див.: 2, с. 18], хоча сам автор прямо про це не говорить: “Василь Григорович схилив на підняте плече голову й тихо, тихо спав” [1, с. 278]. Ми погоджуємося з дослідником й припускаємо, що головний персонаж вже давно вмер, ще тоді, коли все-таки не зміг пристосуватися й прийняти нову дійсність, внаслідок чого колесо революції його розчавило, не лишивши й сліду.

Повість “Тук-тук...” Б. Антоненка-Давидовича – це глибоко психологічний і соціальний за змістом твір, де переживання центрального образу Гусятинського розкрито правдиво, переконливо й психологічно вмотивовано. Недаремно Василь Григорович – звичайна рядова людина, телеграфіст, життя якого перетворилося на існування в суцільному страху на межі божевілля через неспроможність порозумітися з “новою добою”, яка була незрозумілою й чужою, для якої життя сотень таких, як Гусятинський, прирівнювалися до нуля: “Справді, життя – копійка, навіть просто ніпочому. От прийшов би хтось і розчавив. І дарма! Хай...” [1, с. 271].

Л. Бойко зазначає, що, рецензуючи в 1967 р. рукопис вибраного Б. Антоненка-Давидовича “На довгій ниві”, критик П. Мисник рішуче не рекомендував цю повість до перевидання як “неправдиву”. При цьому силкувався обґрунтувати свій суворий присуд дивною “логікою”: він визнавав, що “по суті це розповідь про маленьку людину, яку роздавила радянська влада”. Ось так в “ім’я великої історичної правди” зігноровано не тільки життєву, а й художню правду [2, с. 18], коли письменник, витворивши тип “зайвої” людини, засуджує й революцію, й те, що вона породила, підкреслює типовість центральних образів твору (Гусятинський, Загорулько) для 20–30 рр. ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Твори : в 2 т. / Борис Антоненко-Давидович. – К. : Наукова думка, 1999. – Т. 1. – 744 с.
2. Бойко Л. З когорти одержимих : вступна стаття / Л. Бойко // Антоненко-Давидович Б. Д. Твори : в 2 т. – К. : Наукова думка, 1999. – Т. 1. – 46 с.
3. Чуб Д. Борис Антоненко-Давидович: Життя і творчість / Дмитро Чуб. – Мельбурн : Ластівка, 1979. – 32 с.

УДК 821.161.2-94

ЛІТЕРАТУРА ЕМІГРАЦІЇ В МЕМУАРАХ Б. БОЙЧУКА “СПОМИНИ В БІОГРАФІЇ”

Домчук М. П., ст. викладач

Інститут філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка

У статті здійснено спробу з’ясувати місце мемуарів Б. Бойчука “Спомини в біографії” в історико-літературному метатексті, присвяченому літературі еміграції. Розглянуто змістовий компонент, структуру книги, специфіку індивідуально-авторської рецепції феномена Нью-Йоркської групи.

Ключові слова: мемуари, феномен Нью-Йоркської групи, генерація.

Домчук М. Ф. ЛИТЕРАТУРА ЭМИГРАЦИИ В МЕМУАРАХ Б. БОЙЧУКА “ВОСПОМИНАНИЯ В БИОГРАФИИ” / Институт филологии СумГПУ, Украина.

В статье осуществлена попытка определить место мемуаров Б. Бойчука “Воспоминания в биографии” в историко-литературном метатексте, посвященном литературе эмиграции. Рассмотрены содержание и структура книги, специфика индивидуально-авторской рецепции феномена Нью-Йоркской группы.

Ключевые слова: мемуары, феномен Нью-Йоркской группы, генерация.